

שהוא עושה את המעשה, הוא המברך.

מסקנות

- א. אמנם הברכה על טבילת גר צריכה להיות לאחר הטבילה; אבל בטבילת גר קטן, שהמטביל הוא המברך, הדין הוא כטבילת כלים שמברכים עליה לפני הטבילה.
- ב. יש להסתפק בדינו של גר קטן שגדל עם אב יהודי שאינו שומר מצוות, אם גיורו תקף מפני שרצונו להיות יהודי או שהתנהגותו חשובה כמחאה על הגיור. אך אם אמו היא גיורת, ואף היא אינה שומרת מצוות, נראה שגיורו אינו תקף.
- ג. בדעת הרב קוק זצ"ל, הסובר שאין לברך על מילת גר קטן, נראה לומר שמברכים על הטבילה בלי ספק, מפני שעצם מעשה הטבילה הוא מצוה גם אם הגר ימחה כשיגדל.
- ד. בטבילת גר, מצוות הטבילה מוטלת על כלל ישראל, והמטביל מקיים את המצוה בשליחות בית הדין, שהוא פועל מכוח העם כולו. מסיבה זו המטביל הוא המברך על טבילת גר קטן.

"ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וציוונו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית... ברוך אתה ה', נורת הברית".

וא"כ כשם שבמילה סבירא לן שהמל מברך עליה אע"פ שהוא אינו מצווה למול, שהרי הנימול הוא גוי, ובכל זאת המל מברך על עצם מעשה המצוה – כך גם במטביל תינוקת יש לומר שהמטביל מברך על מעשה המצוה, דלא גרע משליח. וכשם שמצינו בטבילת כלים, וכי יש מצוה לקנות כלים ולהטבילם? אלא כיון שהדין הוא שכלי טעון טבילה אם רוצים להשתמש בו, נראה לענ"ד שהוא הדין בתינוקת זו, שהיא טעונה טבילה, ולכן הטובל מברך.

תשובה

לאור מה שכתבנו נראה למעשה שיש לברך על טבילתה של התינוקת, ואין לחשוש לכך שיש באפשרותה למחות ולבטל את הגיור. ומן הראוי שאביה מאמצה ייכנס עמה למקוה ויברך עובר לטבילה, והוא שיטביל אותה. ומכיון

סימן לח

החזרת ספר-תורה שנתרם לבית הכנסת

לימים, עזב הבן את הקיבוץ והאב בא לקחת את הספר על מנת להעבירו לבית הכנסת בו הוא מתפלל. כשבאו לקחת את ספר התורה מבית הכנסת, הוא לא נמצא שם. חברי הקיבוץ משערים שהספר ניתן ליישוב אחר, שהיה זקוק לספר. תורם הספר טוען שייחנך שאחד הספרים הנמצא בעלומים הוא הספר שלו, והוא דורש אותו, משום שלטענתו הוא הספר המקורי, ואם לא – שיהווה לפחות פיצוי במקום הספר שאבד. מה הדין? האם יש לתת לו את ספר התורה שהוא דורש?

ראשי פרקים

שאלה

- א. תרומת ספר-תורה, מתנה או השאלה?
- ב. מצוות כתיבת ספר-תורה בספר שנתרם לציבור
- ג. פריעת חוב בספר-תורה

תשובה

מסקנות

שאלה *

אדם מסר ספר-תורה לבית הכנסת בקיבוץ עלומים. באותה עת היה בנו חבר בקיבוץ.

* טבת תשמ"ו.

א. תרומת ספר־תורה, מתנה או השאלה?

עפ"י טענות הצדדים התברר שאדם זה לא התנה במפורש שהספר מושאל לקיבוץ. אין לו מסמך או עדים המעידים על כך שהתנה תנאי כלשהו. איש לא זוכר אם היה תנאי כזה, כולל המשאיל עצמו. אלא שלטענתו, סתמא דמילתא היא שספר־תורה ניתן בהשאלה ולא במתנה.

והנה מובא בשו"ע (או"ח סי' קנ"ג סעי' י"ח):

יש מי שאומר שכלי הקודש של כסף שנהגו להביא תמיד לבית הכנסת בחגים, אין יכולים להוציאם לחזלן ולמוכרם, והקהל יכולין לתופסם שישארו בחזקת הקדש אחר מיתת המקדיש.

וכונת הדברים היא שסתמא דמילתא מביאים אותם בתורת מתנה ולא בתורת שאלה. ועי' מג"א (ס"ק מ"ג) שכתב ש"עכשיו המנהג פשוט שנשארים ברשות בעליהם". וכתב המשנ"ב (ס"ק צ"ה) שמ"מ טוב יותר להתנות עליהם במפורש שהם בתורת שאלה.

בשו"ע שם (סעי' כ') נאמר לגבי ספר־תורה:

יש מי שאומר שספר־תורה שנהוג שהיה של אבותיו של ראובן, אין הציבור יכול להחזיק בו.

ומבואר שספר־תורה אינו דומה לכלי הקודש, משום שכך המנהג בספר־תורה, שאדם מניחו בבית הכנסת על מנת שיקראו בו רבים, אך הוא משאיר לעצמו את הזכות לקחת אותו חזרה.

והמשנ"ב (ס"ק צ"ט) כתב שיש חולקים על השו"ע, וסוברים שגם ספר־תורה שהניחו סתם בבית הכנסת, הוקדש לחלוטין, כמו כלי הקודש. ומסקנתו היא שאם מישהו הקדיש ספר־תורה, והגבאים מכרוהו – אין להחמיר בדיעבד, והמכירה חלה. וכן כתב בערוה"ש (סעי' מ"ג) שספר התורה הוא בחזקת הציבור, ועל המוציא להביא ראייה. כלומר עליו להביא ראייה שהמנהג הוא להשאיל ולא לתת; ואם הנוהג הוא שלא מוסרים לחלוטין, זכותו של המקדיש לקבל את ספרו חזרה; ואם לא מצאו את הספר, חייבים לתת לו אחר במקומו. (אך אין מנהג ברור בדבר זה. עיין פד"ר כרך ד' עמ' קפ"ג).

ב. מצוות כתיבת ספר־תורה בספר שנתרם לציבור

בטעם הדבר שסתם נתינה של ספר־תורה לבית הכנסת היא השאלה ולא מתנה, העירו הפוסקים שהדבר נובע מגדרי מצוות כתיבת ספר־תורה. שהרי מי שכתב ספר־תורה יצא ידי חובתו במצוה זו; ואם ימסור אותו לרבים, פקעה מצוותו. כי המצוה היא לא שיכתוב ספר־תורה אלא שיהיה לו ספר. והטעם – משום סיפיה דקרא: "למדה את בני ישראל, שימה בפיהם". דהיינו: עיקר המטרה בכתיבת ספר־תורה היא הלימוד בו. והראיה, ממה שהכריעו האחרונים שגם מי שקונה ספר־תורה, אף שהוא נחשב כאילו חטף מצוה מן השוק ואינה מצוה מעולה, מכל מקום יצא ידי חובתו (עי' ס"ז יו"ד סי' ע"ר ס"ק א'; וכן הכריעו הגר"א, ס"ק ג', וערוה"ש, סעי' ב"ג; שלא כדברי הרמ"א, סעי' א' בהג"ה). ולעומת זאת, מה שנפסק בשו"ע (סעי' א') שירוש לא יוצא ידי חובה, זה משום שלא עשה כל מעשה כדי שספר התורה יגיע לרשותו, אלא ירש אותו ממילא; ואין אדם יוצא ידי חובה במצוה ממילא ללא כל מעשה מצידו. אך הקונה ספר־תורה, עשה מעשה. ומכיון שהנותן ספר־תורה לציבור במתנה גמורה מפקיע מעצמו את המצוה שקיים, מסתבר שלא היתה כוונתו של התורם להפקיע מעצמו את המצוה, ולא התכוון לתת את הספר במתנה גמורה.

הפרדס־דוד (על התורה, פר' כי תצא, מובא בפת"ש ס"ק ג') הביא בשם התורת־חיים (טנהדרין כ"א) שיחיד הכותב ספר־תורה לעצמו ומוכרו לבית הכנסת, לא שפיר קעביד, כיון שעתה אין לו מצוה זו. והביא ראייה מהרמב"ם (הלכות מלכים פ"ג ה"א) שכתב בדינו של המלך, שאם ספר התורה שלו אבד – כותב שני ספרי תורה. וא"כ הוא הדין להדיוט שספר התורה שלו נמכר או אבד. והפרדס־דוד חולק עליו ומוכיח להיפך: שמכיון שהרמב"ם כתב כן רק לגבי מלך, משמע שהדיוט שאיבד יצא ידי חובה, ולכן מותר לו למכור את ספר התורה לבית הכנסת.

אפשר לומר בדעת הרמב"ם, שמצוות המלך

הכל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה, שמניח רועה ביניהן ומסתלק.

ומיירי כשהפקידו בעדרו שלא מדעתו. אך כשהפקידו מדעתו – חייב. וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' ש' סעי' ד):

וכן שנים שהפקידו שתי בהמות אצל רועה, ומתה אחת מהן, ואינו יודע של מי היתה – ישלם לשניהם.

ואף כאן הם יודעים שמגיע לו ספר-תורה אחד שהפקיד בידם. וכאן המצב חמור יותר: שם הבהמה מתה; ואילו פה ספר התורה נעלם, ויש כאן פשיעה, שהיו צריכים לשים לב ולמנוע את העברתו של אותו ספר למקום אחר (עי' שו"ע שם סעי' א', שכתב שהרועה פשע, שהיה לו לכתוב שם כל אחד).

ומכיון שאין ראייה על כך שזהו ספר התורה המקורי, וייתכן שהספר הוא אבד, א"כ אין עליהם אלא חוב ממון. וכמו שאסור למכור ספר-תורה (עי' שו"ע יו"ד סי' ע"ד סעי' א'), כן אסור לפרוע חובו בספר-תורה. וכ"כ בשו"ת מהראנ"ח (מים עמוקים ח"ב סי' ס"ד) שהאריך להוכיח מהסוגיא בגיטין (מ"ד ע"א) שפרעון חוב כמוהו כמכר, ואסור לפרוע חובו בספר-תורה.

מיהו בסוף דבריו כתב הראנ"ח שרק איש אסור לו למכור ספר-תורה, משום שהוא מצווה על כתיבתו, אך אשה מותרת במכירה. ולפי זה צ"ע בדינו של ציבור, האם הוא כאיש או כאשה? והשאלה העקרונית היא: האם ציבור מקיים את מצוות כתיבת ספר-תורה בשותפות? שאם נאמר שאכן הציבור יוצא בשותפות, אסור לו למכור. אך אם אינו יוצא יחידי חובה בשותפות, א"כ בלאו הכי אין הציבור מקיים מצווה בספר-תורה זה; וא"כ מותר לו למכור את הספר. והנה גם שאלה זו נידונה בפרדס-דוד (הנ"ל, אות ב'), ודעתו נוטה לומר שהשותפין יוצאים יחידי חובה. אך גם לדבריו, מסתבר שרק כאשר התורם הוא אחד מהמתפללים בבית הכנסת לכן הוא שותף בספר התורה. אך כאשר הוא אינו בין מתפללי בית הכנסת, אינו שותף; וע"כ לא התכוון לתת את

היא שיהיו לו שני ספרי תורה, שנאמר (דברים י"ז י"ח): "וכתב לו את משנה התורה הזאת". וכדי שיהיו לו שני ספרי תורה, הוא צריך לעשות מעשה ולכתוב לפחות אחד. וכשכתב אפילו אחד מהם, נמצא שיש לו שני ספרי תורה. ולפי זה, אם אבד אחד מהם, אין לו שני ספרי תורה, וצריך לכתוב מחדש. אך הדיוט – שחייב לכתוב רק ספר-תורה אחד, אם אבד לו, יתכן שאינו צריך לכתוב לו אחר במקומו.

ועיין פת"ש (יו"ד סי' ע"ר ס"ק ג') שכתב שמנהג העולם הוא, שאם אחד איבד ספר-תורה, שאינו כותב. ולענ"ד, יתכן שמנהג העולם הוא משום שבלאו הכי כיום לא מקיימים את המצוה בכתיבת ספר-תורה דווקא, ומסתפקים בקניית חומשים. ומאחר שזה טרח וכתב פעם אחת ספר-תורה, לא נהגו לטרוח שנית. אך אין הכוונה לומר שיוצאים ידי חובה בכתיבה חד-פעמית, אלא המצוה היא שיהיה לו ספר-תורה.

ומ"מ, מכיון ששאלה זו שנויה במחלוקת בין האחרונים, לא יצאנו מכלל ספק אם ספר-תורה זה הושאל לציבור או ניתן לו במתנה.

ג. פריעת חוב בספר-תורה

אף אם נאמר שהקיבוץ חייב להשיב לתורם את ספר התורה, יש לשאול אם אפשר לתת לו את הספר שהוא דורש, שהרי יתכן שאין זה ספר התורה המקורי. ומכיון שכל שואל חייב לשלם, ומוטל עליו חוב דמים, יוצא שאם הקיבוץ יתן לו ספר-תורה אחר, יימצאו הם פורעים את חובם בספר-תורה. ומה שהוא טוען שיייתכן שספר-תורה מסויים הוא שלו, אינו זה טענה מבוררת, שהרי הוא עצמו אומר "בדדמי".

ואף שהם מודים שספר-תורה אחד שייך לו, אין הם יכולים לזהות בוודאות איזה ספר-תורה אכן שייך לו. אלא שמוטל עליהם חוב להחזיר ספר-תורה, אבל אסור להם לפרוע חוב זה באחד מספרי התורה הקיימים.

עוד נאמר במסכת ב"מ (ל"ז ע"ב):

במקום ספר-תורה זה שנלקח, שהרי עוברים בכך על דעת התורם שהשאל להם את ספר התורה השני. וממה נפשך: אם התורם ספר-תורה נותן אותו לחלוטין, הרי אין חברי הקיבוץ חייבים לתורם שום דבר. ואם התורם נידון כמשאל, הרי אין ברשותם ספר-תורה אחר שהם רשאים לתת לו תמורת הספר שאבד.

תשובה

אמנם התובע לא תבע פיצוי כספי, וזאת משום שאין לו ענין בכסף אלא בספר-תורה דווקא. אך נראה שיש מקום לפצות אותו בכסף, כדי שיוכל לקנות במקומו ספר-תורה אחר. וכאמור, אין אפשרות להוציא ממון מחזקתו מספק, כאשר לא ברור אם הנוהג המקובל הוא לתת ספר-תורה בהשאלה או במתנה. ומאחר שהדעת נוטה יותר לומר שסתם מקדיש ספר-תורה מתכוון רק להשאל אותו, יש מקום לפשר ביניהם, שהתורם יקנה ספר-תורה חדש, והקיבוץ ישתף בחלק מן ההוצאות.

מסקנות

- א. מי שכתב לעצמו ספר-תורה ונתן אותו אח"כ לציבור, אינו יוצא בכך ידי חובתו במצוות כתיבת ספר-תורה.
- ב. האיסור למכור ספר-תורה אינו משום שמפקיע בכך את מצוות כתיבת ספר-תורה, אלא משום כבוד התורה.
- ג. כשם שאסור למכור ספר-תורה כך אסור לפרוע בו חוב.

ספר התורה במתנה אלא להשאל אותו. וא"כ עליהם להחזיר לו את ספר התורה או את דמיו. אלא שייתכן שהספר שהוא דורש אינו שלו, וא"כ פריעתם את חובם בו כמוה כמכירה.

ואם נאמר ששותפין מקיימים את המצוה בשותפות, אסור להם לתת את הספר, כי אסור להם למכור ספר תורה שמקיימים בו מצוה.

מיהו צ"ע בדינו של קיבוץ, שהרי גם הנשים שותפות בכל נכסי הקיבוץ, ובספר התורה בכלל, ותן פטורות מכתובת ספר-תורה. ואולי מותר לנשים לפרוע את החוב הציבורי בספר-תורה זה. וצ"ע כיצד לנהוג כאן, בשותפות שבה יש גם לגברים וגם לנשים חלקים שווים. ונראה שאין האשה יכולה לפרוע את חובה בספר התורה, כי בכך נמצא שגם האיש פורע בו את חובו, ולו הדבר אסור.

אך בשו"ת באריצחק (יו"ד סי' י"ט) כתב שהאיסור למכור ספר-תורה אינו משום שיש בזה ביטול מצוות עשה של כתיבת ספר-תורה; שהרי גם מי שיש לו כמה ספרי תורה אסור לו למכור אחד מהם. ועל כרחק זוהי תקנה משום כבוד התורה. (וכ"כ בערוה"ש, סעי' י"ד). ולדבריו יוצא שגם אם נאמר ששותפים אינם יוצאים ידי חובה בכתיבת ספר-תורה (כשיטת ערוה"ש, סעי' י"א), אסור להם למכור את הספר. ולפי זה גם אשה אסורה במכירת ספר-תורה, והוא הדין שאסור לה לפרוע בו את חובה.

וכן יש לומר לדברינו הנ"ל (אות א"ב), שכל הנותן ספר-תורה לבית הכנסת הוא רק משאל אותו לציבור – אם אכן כך הוא הדין – אין להם רשות לתת ספר-תורה של מישהו אחר